

ללימוד חטא דוד

אברהם גולדמן

בבואנו ללמוד או ללמד, פרק זה או אחר, בחיי דוד המלך, ובפרט פרק שיש בו קשיים ענייניים ומוסריים כה רבים כבסיפור מעשה בת שבע, שומה עלינו לזכור, כי מסכת חיינו המעניינת של דוד פרושה על פני כארבעים פרקים בספר שמואל, שרק חיבורם וקישורם של כולם יחד מאפשר ללמוד מי הוא המלך הראשון למלכי יהודה ומה היא מלכות הנצח של ישראל.

בשמואל ב, יא-יב, בספור חטא דוד בבת שבע, כתוב במפורש, בלשון ברורה ופשוטה, כי דוד בא על בת שבע (נודע לו שהיא הרה והוא קורא לאוריה אישה מן החזית, לאחר שאוריה מסרב ללכת לביתו שולח אותו דוד חזרה למלחמה ומצווה את יואב להציבו במקום מסוכן כדי שיהרג, ואחרי האבל על אוריה לוקח דוד את בת שבע לו לאשה), ולמרות זאת, שגורה מימרת חז"ל (שבת נו): "כל האומר ז'וד חטא אינו אלא טועה". יש לברר, האם מוסכם מאמר זה על כל חכמינו ואין בו מחלוקת; וכן כיצד יתפרשו הפסוקים, מהם מוכן בפשטות כי חטא, לדעת האומרים כי לא חטא.

הגמ' בשבת, נו, ע"א:

"א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן: כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, שנאמר: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו וגו', אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו? אלא, מה אני מקיים: מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע (שמ"ב, יב, ט), שביקש לעשות ולא עשה. אמר רב: רבי דאתי מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד, מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע, רבי אומר: משונה רעה זו מכל רעות שבתורה, שכל רעות שבתורה כתיב בהו: ויעש, וכאן כתיב: לעשות, שביקש לעשות ולא עשה."

מנימת הבקורת שבדברי רב על רבי (שמכיוון שהינו מזרע דוד דורש הוא את הענין לזכותו) משמע שאינו מסכים לדבריו. ואכן בסנהדרין קז, ע"א, מובאת דעת רב בפירוש: "אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו ליד נסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו ליד נסיון ונכשל. אמר לפניו: רבש"ע מפני מה אומרים אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב ואין אומרים אלקי דוד? אמר: אינהו מינסו לי ואת לא מינסית לי. אמר לפניו: רבש"ע בחנני ונסני, שנאמר: בחנני ה' ונסני וגו', אמר: מינסא לך... מיד: ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו וגו'... וירא אשה רוחצת... והאשה טובת מראה מאד...".

וממשיכה הגמרא ומפרטת, תוך כדי פירוש הפסוקים בנביא, איך אירע הדבר וכיצד נכשל דוד בנסיון שהזמין לעצמו. גם מהמשך הדברים בגמרא שם, משמע שדוד עצמו אומר כי בא על אשת איש: "אמר דוד לפני הקב"ה... בשעה שהן עוסקין בארבע מיתות כ"ד פוסקין ממשנתן ואומרים לי: דוד, הבא על אשת איש מיתתו כמה? אמרתי להם: הבא על אשת איש מיתתו כחנק ויש לו חלק לעוה"ב, אבל המלכין פני חברו כרכים אין לו חלק לעוה"ב..."

מהמשך דברי הגמרא שם (סנהדרין, קז) וכן ממדרש תהלים (פ"ו), בראשית רבה (לב), ספרי (ריש פ' ואתחנן), ועוד, נראה שיש בחז"ל גם דעה שדוד חטא ואין הסכמה כללית על

מאמר חז"ל הנ"ל (שבת, נו). ועדיין קשה, איך יסבירו רבי ורב שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן, את הכתוב ומפורש בפסוקים?

ואפשר ליישב, עפ"י דברי רש"י והמהרש"א המסבירים את דברי הגמרא דלעיל בשבת "שביקש לעשות ולא עשה", ואת דבריה בהמשך שם: "דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן — כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו...". שדוד בקש לעשות הרע, לבוא על אשת איש, ולמעשה כאשר בא עליה אכן היתה אשת איש, אלא כיוון שכל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו על תנאי, שאם ימות או יפול בשבי או לא יודע היכן הוא, שתהא מגורשת למפרע, הרי שבסופו של דבר, מכיוון שנהרג אוריה במלחמה, נמצא שכבר באותה שעה היתה פנויה, ודוד בעצם לא עשה רע שלא על אשת איש בא.

גם את ענין הריגת אוריה מסבירה הגמ' (בשבת), שהחטא היה באי העמדתו לדין לפני הסנהדרין, ודוד לא נענש על גרימת מותו, מכיוון שאוריה מרד במלכות, עיי"ש. אם התמונה המתקבלת מדברי חז"ל אינה חד משמעית, ויש דעות לכאן ולכאן, הפרשנים המאוחרים נוטים ברובם לקבל את הדעה שלא חטא ונזהרים שלא להאשים את דוד.

לדעת האברבנאל, רבי ור' יונתן בשם שמואל בר נחמני רוצים לטהר את דוד מכל עוון ולומר שבעצם אין כאן חטא כלל, לא איסור אשת איש, ולא עבירת הריגה (בכך ששלח את אוריה "אל מול פני המלחמה החזקה"). הוא אינו מקבל את דעתם בטיעון שאלה הם דברי דרש, וההאשמות המיוחסות לדוד אכן כנות, הוא הרג אדם חף מפשע ובא על אשת איש אלא שלבסוף התברר למפרע שפנויה היתה.

ר' יעקב פידנקי (רי"ף) משיג על דברי האברבנאל, לדעתו בת שבע היתה גרושת אוריה, כי כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו, אך מאחר שנשים היו שומרות אמונים לבעליהן וממתינות להם עד שיחזרו מן המלחמה, מכוערת לקחת בת שבע ע"י דוד, ויש בה חילול ה'. הרי"ף מביא שלש הוכחות לכך שדוד בבואו על בת שבע בא על פנויה ולא על אשת איש: א. מכך שלא נאסרה על דוד לאחר מכן מדין כועל אשת איש שאסורה לבעלה ולבועל. ב. מהדגשת הכתוב שלא היתה נידה, "והיא מתקדשת מטומאתה", אם היא א"א מה הרבותא שאינה נידה? ג. מתוכחת נתן, שאינו מזכיר כלל ענין זה.

המלבי"ם סובר כרי"ף, שלמעשה דוד לא חטא כלל, ומה שנאמר בכתובים והעונש הבא כתוצאה מהמעשים המיוחסים לו, הם רק לפי דרגת דוד, שלא היה צריך לנהוג כשאר אדם ולסמוך על היתרים, אלא צריך היה להמנע מדברים אלה, לנהוג במידת החסידות, ולא להכנס למצב שיכול להביא לחילול ה'. הוא מביא את דברי חז"ל שפרסום החטא, התשובה והעונש בא ללמד לכלל מה כוחה של תשובה, אך אין הדברים כפשוטם, דוד לא בא על א"א ולא הרג אדם חף מפשע, ומסביר הוא כל פרט ופרט בכתובים בפנ"ע, יעויין בדבריו.

לדעת הנצי"ב (ספרי, דברים ג, כג) נחשב דוד לשוגג במעשי בת שבע ואוריה, אך הקב"ה הענישו כעושה במזיד, כדי שלא יאמרו הבריות שויתר לו ה' מפני חיבתו אליו. (ואין לומר שמסביר כך את הספרי ואין זו דעתו שלו, כי מדבריו רואים שדעתו בענין משמשת לו פשט).

עפ"י רוב המפרשים (כנ"ל ועוד), אפשר להסביר את הפסוקים, גם בדרך הפשט, ולהראות שדוד לא חטא, לפחות לא בחטאים נוראיים כל כך כפי שהם מצטיירים בקריאה

ראשונה ושטחית של הפרק. יחד עם זאת, כשבאים ללמד נושא זה לתלמידים צעירים (ספר שמואל נלמד כסדר בכיתות הגבוהות של ביי"ס יסודי. אם הענין ניתן כנושא ע"י מחנך הכיתה בתיכון – יתכן שהבעיות קצת פחות חריפות), מוכרחים להביא בחשבון, מראש, את הבעיות העלולות להתעורר במהלך השעורים, או אחריהם, כתוצאה נלווית לשעור.

יש בפרקים אלה קושי כללי, המצוי גם במקומות אחרים בתנ"ך, איך ללמד נושא בו מוזכרים יחסי אישות, האם להסביר או לא, ואם כן כיצד, ביטויים כמו אלה המופיעים בפרק: "וישכב עמה", "והיא מתקדשת מטומאתה", וכד'. וקושי פרטי יותר, המיוחד לנושא זה, מה תהא דמותו של דוד המלך בעיני התלמידים לאחר השעור? האם התשובות שניתן אכן יספקו אותם, או שרק נעורר אצלם קשיים (שאוּלי לפני השעור לא היו כ"כ מודעים להם)? האם נצליח לקיים את דוד מלך ישראל, את מלכות הנצח שלנו, בתודעת התלמידים, על אף המעשים הבלתי מוסריים המובאים בפרק ומיוחסים לו?

שתי בעיות עיקריות אלה, יכולות להביא מורה לידי החלטה, שלא ללמד בכיתה את הפרקים יא-יב בשמ"ב. ויתכן שבכיתות מסוימות, כשהמורה יודע מראש שלא יצליח ללמד זאת כראוי, שהכיתה אינה מתאימה להתמודד עם הנושא, וטובה לא תצמח מן הענין, עדיף באמת לדלג. מאידך גיטא, אי התייחסות לנושא עלולה להשאיר את דוד לשיפוטו העצמי של התלמיד, בלי הכוונה של מורהו, כשגם עצם הדילוג גופא (ובזה התלמידים תמיד מבחינים...) מעורר את סקרנותו ואת חשדו שאין דרך לסנגר ולהצדיק (ובכך בעצם גורם לחריצת דינו של דוד ע"י הילדים לחובה ולא לזכות). ההתעלמות מן המסופר על דוד בענין בת שבע, לא תאריך, במקדם או במאוחר יגיע התלמיד לנושא זה, ואולי אפילו לא דרך תורה, במפגש עם אדם שאינו ירא שמים, ואז לא רק שלא ידע מה להשיב, אלא אף יקלוט את גירסת הפרשנות החילונית מכיוון שלא שמע אחרת.

כך גם לגבי הבעיה של עיסוק ביחסים שבין איש לאשה. התחמקות מן הענין אינה פותרת שום בעיה (פרט אולי לאי הנעימות שמרגיש המורה כשעוסק בכך...). התלמידים מודעים לנושא, אך בד"כ ידיעותיהם אינן מדויקות, הם קולטים חצאי אמיתות, ומושפעים ממקורות שבהם קלות הראש, ואפילו הליצנות, מובילות בראש. מוטב שיכירו גם את גישת המורה, ובכך יראו שאינו בורח מקשיים, וכן שיש דברים שלהבנתם צריך יותר בגרות וידיעות ממה שיש להם. המורה צריך ליצור בכיתה אוירה רצינית, עניינית ובוגרת, שלא תאפשר קלות ראש והערות ילדותיות, מצד התלמידים. יחסו הענייני לנושא, בלי שיעורר בתלמידים הרהורים או רגשות שאינם רצויים, מתן תשובות קצרות וברורות לשאלותיהם, ומסירה פשוטה של המידע הנחוץ להבנת הפרק, הם המפתח להצלחתו בשעור.

לפני שמחליטים ללמד פרקים אלה, צריך לשקול היטב ולוודא שאכן הכיתה מתאימה ללימוד זה, משתי הבחינות דלעיל, ושעדיף לא לפסוח על הענין אלא להיפך לנסות להתמודד עמו. המורה צריך לגשת לנושא בכובד ראש ובוהירות הראויים לו, לאחר שלמד אותו לעצמו היטב.

הגמ' בסנהדרין קו כותבת שדוד בקש שלא יעסקו בחטאו זה ונענה: "דלא לישתעו בי רבנן שביקי לך". ולכאורה קשה, איך נעסוק בחטאו וזה בניגוד לרצון ה' שהסכים לבקשתו? שאלה זו מובאת בספר בן יהוידע, ומיישב שם רבי יוסף חיים, שבקשתו של דוד היתה שבישיבה של מעלה, כשדורשים בכל העניינים המובאים בתנ"ך, לא יעסקו בחטאו, אבל בעולמנו, ודאי יש מקום לכך, שהרי לכתחילה היה חטאו כדי להורות תשובה ליחיד. באותו ענין (של בקשת מחילה מה') משווים חז"ל בספרי, ריש פרשת ואתחנן,

את דוד למשה רבינו, וכוללים את שניהם בביטוי חד משמעי אחד, שצריך להזכיר לנו למרות שעסקנו בחטאו, בעצם במי עסקינן: "...מי שאינו אחד מאלף אלפים וריבי רבבות מתלמידיהם על אחת כמה וכמה..." "אם כך חז"ל על עצמם ביחס למשה ודוד, אנו שביחס לתנאים לא יודעים איך לחשב את המרחק, קל וחומר שלא ביחס לדוד, משיח ה'.